

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Таку назву має нова монографія відомого українського філософа освіти Сергія Федоровича Клепка. А починалося все з маленької книжечки «Есе з філософії освіти» (Луганськ: Осіріс, 1998. – 116 с.). Тоді ж вийшла з друку ще одна, але вже досить солідна праця філософа – «Інтегративна освіта і поліморфізм знання» (Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП, 1998. – 360 с.). Оскільки ці книги опубліковані обмеженими тиражами, зацікавлені можуть ознайомитися з ними на підставі досить змістовних рецензій: Помогайбо В.М. Тільки освічені вільні // Управління освітою. – 2001. – №12. – С. 11; Култаєва М.Д. Архітектоніка змісту освіти // Сучасність. – 1999. – №4. – С. 155-158; Помогайбо В.М. Філософія освіти третього тисячоліття // Директор школи. – 2000. – №38 (134). – С. 8-9; Помогайбо В.М. Філософія освіти третього тисячоліття // Шлях освіти. – 2001. – №2. – С. 28, 40, 47, 55; Помогайбо В.М. Прагнучи бездоганності // Управління освітою. – 2002. – №1. – С. 14.

Нова монографія (Клепка С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті. – Полтава: ПОППО, 2006. – 328 с.) – зрілий доробок освітнього філософа. До того ж вона має досить вишукане художнє та поліграфічне оформлення.

Автор і в цій праці залишається вірним собі – не «заробляти» дешевий науковий авторитет численними формальними публікаціями, які нікому не потрібні, окрім самого автора, нікому не цікаві, бо не містять конструктивної думки, нікого не дратують, а отже і годяться лише як макулатура, а глибоко, не кваплячись зануритись у хаос освітніх проблем і не тільки українських, розібратись у них і створити необхідну і прийнятну стратегію і тактику виходу з педагогічної кризи в Україні.

Це неймовірно тяжке завдання у книзі вирішується комплексно – з використанням усього доступного авторові матеріалу та потенціалу філософського підходу до розгляду освіти в загальному контексті життя країни. Тут чітко окреслено об'єкт філософського дослідження – освіта України в контексті Європи і світу, а також його предмет – перешкоди на шляху української освіти до задоволення сучасних вимог суспільства. Автор пропонує своє бачення розбудови такої освіти в Україні, яка б виховувала вільну та відповідальну, високотехнологічну та конкурентноспроможну людину.

Щоб вибратися з хаосу освітніх проблем на виразну дорогу їх конструктивного вирішення, філософ пропонує своєрідну нитку Аріадни із трьох ідей: 1) позитивний результат від «болонізації» вищої школи можливий лише за умови відповідних трансформацій загальноосвітньої школи, 2) проблеми сучасної освіти потрібно вирішувати не науковими чи урядовими деклараціями, а реальною освітньою політикою та працею вчителя, 3) викладачі, вчителі, студенти та учні повинні стати філософами власної освіти, концепція якої вже досить розвинена.

Монографія складається із 14 розділів: Передмова. 1. Європейський контекст освіти. 2. Освіта і освітня політика в демократичній державі. 3. Філософські стратегії та генеративна освіта. 4. Цінності буття і цінності освіти. 5. Освіта в

контексті стратегії країни. 6. Компетенізація освіти. 7. Архітектоніка змісту освіти. 8. Енергозберігаючий посібник. 9. Інноваційні ідеї демократизації школи. 10. Політика розвитку вищої освіти України. 11. Глобалізація і освіта: від ієрархії до гетерархії. 12. Ставати філософом власної освіти. 13. Післямова. Розшук у справі викрадення Європи. Завершується книга списком скорочень та переліком використаних джерел, який нараховується понад 500 одиниць.

З метою запобігання різночитанню спеціальних термінів, які вживаються у монографії, насамперед подається їх детальне наукове тлумачення. Це такі ключові поняття як «освіта», «моделі освіти», «філософія освіти», «контекст», «європейський контекст» тощо. Наприклад, філософія освіти визначається як науково-практична галузь, де філософські методи застосовуються для вивчення проблем, змісту та сутності освіти. До того ж автор підтримує думку Я. Коменського та Ж. Піаже про те, що філософія освіти має стати центром філософії взагалі. Адже остання у інших своїх сферах була і залишається дискусією заради дискусії, внаслідок чого вона приречена посідати останнє місце в науці. Більше того, сама філософія освіти повинна трансформуватись у філософію управління знаннями, щоб стати засобом створення теоретичного і практичного клімату для перетворення існуючого суспільства в суспільство знання, бо це відповідає викликам ХХІ століття.

Оскільки європейська освіта доказала свою результативність практично в усьому світі, то шлях реформування української освіти лежить через інтеграцію з Європою. Але шлях у Європу – це не сліпе дублювання західних законів, що є лише поверхневими ознаками європейського життя, основою якого є нюанси, мотивації людей, їхні взаємини. Нам потрібно, перш за все, змінити свій ментальний світ. Що це варте зусиль, свідчать результати порівняння країн світу за різними параметрами їх розвитку: чим вищий рівень освіти в країні, тим більш демократичний її політичний устрій, краще розвивається економіка, нижчий рівень безробіття, вищий рівень життя та довша його тривалість. Сказане ілюструється численними даними по таких країнах як Канада, США, Японія, Франція, Фінляндія та інші.

У сучасному світі особливої гостроти набувають питання якості освіти та рівного доступу до такої освіти. Під якістю освіти сьогодні потрібно розуміти новий зміст навчання, який формуватиме людину, компетентну не лише у своїй професійній діяльності, а й у повсякденному житті в умовах інформаційного суспільства. Крім рівності, демократична освіта має також задовольняти інші принципи: 1) більше свободи і відповідальності для самих студентів та учнів, 2) можливість вищих навчальних закладів самостійно визначати зміст і структуру своїх навчальних програм, 3) демократизм у стосунках викладачів, студентів та учнів, що буде сприяти вихованню справжніх демократів 4) об'єктивність знань та відсутність ідеологічного диктату, 5) прагнення до максимальної тривалості загальної освіти для всіх. Під об'єктивністю знань тут мається на увазі те, що зміст освіти повинні наповнювати не чийсь особисті погляди чи переконання, а наукові факти, які мінімально піддаються суб'єктивному тлумаченню.

У монографії неодноразово ведеться мова про стан та тенденції розвитку української освіти. Кидається у вічі те, що при вражаючих кількісних показниках якість української освіти стає все більшою проблемою. Учні та студенти

намагаються одержати не знання та вміння, а документ про закінчення навчального закладу. Списування вважається елементарною нормою. Викладачі, у свою чергу, щоб зберегти учбовий контингент, а отже і своє місце роботи, знижують вимоги до рівня знань. Широко розповсюджена корупція і не тільки матеріальна, а й на підставі знайомства чи соціальної залежності. Цей процес продовжує розвиватися, бо він не суперечить загальній тенденції сучасного українського суспільства до непотрібності кваліфікованих професіоналів. Фінансування освіти з боку держави мізерне навіть порівняно з країнами, подібними по рівню розвитку з Україною. А головне, має місце не кваліфікована довготермінова освітня реформа, а її недолуга імітація на зразок впровадження у школах 12-бальної системи оцінювання знань, зовнішнього тестування випускників шкіл тощо.

Які ж перешкоди заважають новим концепціям запанувати в українській освіті? Це, на думку автора, – некомпетентність, стереотипність, задоволення існуючим положенням, монополія держави в освіті, відсутність ефективних органів по якості освіти, хаотичне та необґрунтоване виділення коштів на потреби освіти тощо. Але всі ці перешкоди можна звести до однієї – відсутність налагодженого концептуального управління змінами щодо якості освіти.

Дуже часто зустрічаються спеціалісти, які володіють широкими знаннями, але не здатні застосувати їх у своїй практичній діяльності. Постало питання компетентності освіти. На сьогодні сформувалася ціла низка поглядів на це. Автор монографії висловлює своє бачення цієї проблеми. Під компетентністю людини він розуміє вміння з'ясувати ситуацію і відповідно до цього діяти, а також здатність оптимально використовувати свій час. Але ця проблема досить складна, що підтверджується результатами досліджень. Виявилось, що успіх людини на 85% залежить від особистісних якостей, правильного вибору лінії поведінки і лише на 15% визначається ступенем компетентності та професіоналізму. Отже академік І.А. Зязюн має рацію, коли говорить, що педагога вивчити неможливо, його можна лише виявити і надати йому відповідні знання. Адже схильність до певного виду діяльності, обдарованість є генетично зумовленими, вродженими ознаками.

Перед освітою стоїть не тільки питання «як учити?», а і «чому вчити, що вкладати в зміст навчання?». Друга проблема не менш гостра, ніж перша, бо сучасна так звана науково-природнича картина світу, яка повинна складати теоретичний зміст навчання, є скоріше досить невиразною мозаїкою, ніж картиною. До того ж більшість явищ наука лише описує, але не здатна пояснити. В найбільшій мірі це стосується біології. Внаслідок цього питання інтеграції змісту освіти зустрічається зі значними труднощами. Для їх подолання автор монографії пропонує розробити український курикулум (зміст освіти) в результаті тісної співпраці багатьох авторів з різних галузей знань. Під курикулумом розуміється не тільки змістовне наповнення навчання, а й навчальні плани, методичні засоби, ілюстративний матеріал, навчальні посібники усіх типів (паперові, аудіовізуальні, комп'ютерні тощо).

У монографії гострій критиці піддається існуючий національний освітній стандарт, який складений поспіхом, без глибокого аналізу проблеми, без стратегічного мислення, без громадської експертизи, а отже не компетентно. Автор пропонує своє бачення реального дійового освітнього стандарту на підставі вивчення світового досвіду: «Освітній стандарт – не те, що всі можуть досягти, а те,

чого потрібно всім досягти». Для задоволення такого принципу освіта, перш за все, не повинна гаяти час на вивчення банальних речей, щоб не бути переобтяженою, а отже і не ефективною.

Значну увагу автор приділяє також тривожному станові навчального книговидавання в Україні. Мається на увазі відсутність більшості необхідних підручників, недостатня кількість виданих, до того ж часто із значними запізненнями, недосконалість наявних підручників, написаних іноді безграмотно не лише граматично, а й науково. Крім того час вимагає підручників нового покоління, створених за принципом інтегрування знань.

Вихід із кризового стану української освіти автор бачить у створенні більш гнучкої системи освіти, яка швидко реагуватиме на зміни кон'юнктури на ринку праці, внаслідок чого більша частка випускників вищих навчальних закладів влаштуватиметься на роботу за фахом. Для здійснення такої освітньої політики він пропонує цілу низку заходів, серед яких спрощення процедур ліцензування та акредитації, введення нових курсів та спеціальностей, підвищення якості викладання та удосконалення її контролю, збільшення самостійності вищих навчальних закладів, зменшення податкового тиску на заклади освіти та інші.

Дуже слушною є думка, що в умовах загальної глобалізації освіта має розвиватися у напрямку від ієрархічної організації до гетерархічної. Принцип гетерархії полягає не у жорсткій взаємозалежності нижчих структур системи від вищих, що має місце за умов ієрархії, а в мережних діалогах, взаємовпливах, узгодженнях інтересів, у співпраці, у сумісному русі вперед рівноправних учасників тощо. Ієрархічна модель робить учителів професійно непридатними і так само впливає на учня, позбавляючи його бажання діяти і творити. До того ж будь-яка неправда, поширюючись у ієрархічній системі, поступово пронизує її і стає основним стрижнем. Якщо ж неправда проникає в гетерархічну систему, то навіть за умови її більш швидкого поширення система насамперед зберігає можливість її виявлення, а отже і протистояння їй.

Однією із засад освіти ХХІ століття є ідея ставати філософом власної освіти. Іншими словами, студентам повинна бути надана можливість розвивати власні підходи до освіти, що відповідають їхній культурній та особистісній цілісності та ідентичності. Це не завжди може бути вдалим, але, у всякому разі, це буде власна, а не чужа помилка. До того ж ця чужа, викладацька помилка може охопити інколи досить значну кількість студентів.

Насамкінець не можу не вирізнити дві особливі відзнаки представленої праці філософа і педагога С.Ф. Клепка. По-перше, монографія справляє враження своєрідної енциклопедії з порушених у ній проблем, які розглядаються тут глибоко і всебічно з використанням усіх доступних авторові джерел. По-друге, мова у книзі ведеться від першої особи. Це створює враження довірчої розмови автора з читачем, внаслідок чого текст читається з цікавістю всупереч тому, що він досить насичений спеціальними науковими термінами.

Помогайбо Валентин Михайлович, кандидат біологічних наук,
доцент Полтавського державного педагогічного університету.

